
ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ LOOK TO THE PAST ЎТМИШГА НАЗАР

Шадманова Санобар Базарбаевна,
Тарих фанлари доктори, профессор
ЎзР ФА Тарих институти

Д.ПАЛИЕНКО ВА МАҲАЛЛИЙ ХОТИН-ҚИЗЛАР УЧУН МЎЛЖАЛЛАНГАН ДОЯЛАР ТАЙЁРЛОВЧИ МАКТАБ ТАШКИЛ ЭТИШ ТЎҒРИСИДАГИ МУНОЗАРАЛАР

<http://dx.doi.org/10.26739/2181-9599-2019-1-3>

АННОТАЦИЯ

Мақолада XIX аср охирида Туркистонда европача тиббиёт муассасаларининг вужудга келиши, айниқса, аёлларга тиббий ёрдам кўрсатилиши ҳамда маҳаллий аҳолидан доялар тайёрлаш мактабини ташкил этишга уринишлар, унда аёл ва эркак шифокорлар иштироки, уларнинг қарашларидаги ўзига хосликлар ҳақида фикр юритилади.

Калит сўзлар: Хотин-қизлар, тиббиёт, амбулатория, шифохона, шифокор, доя, туғруқ, саломатлик

Шадманова Санобар Базарбаевна,
Доктор исторических наук, профессор
Институт истории АН Р Уз

Д.ПАЛИЕНКО И ДИСКУССИИ ОБ ОБРАЗОВАНИИ ШКОЛЫ ДЛЯ ПОВИТУХ ИЗ МЕСТНЫХ ЖЕНЩИН И ДЕВУШЕК

АННОТАЦИЯ

В статье рассуждается вопросы о возникновении европейских медицинских учреждений в Туркестане в конце XIX в., особенно, об оказании медицинской помощи женщинам и попытке организации школы повитух из местного населения, участия в них женщин и мужчин врачей, особенности в их взглядах.

Ключевые слова: женщины, медицина, амбулатория, больница, врач, повитуха, роды, здоровье

Shadmanova Sanobar Bazarbaevna,
Professor, Doctor of Historical Sciences
Republic of Uzbekistan Academy
of sciences Institute of History

D.PALIENKO AND DISCUSSIONS ABOUT THE EDUCATION OF THE SCHOOL FOR THE MIDWIVES OF LOCAL WOMEN AND GIRLS

ANNOTATION

The article discusses questions about the emergence of European medical institutions in Turkestan at the end of the XIX century, especially about providing medical care for women and attempts to organize

№ 1/2019

amidwife school from the local population, participation of women and men doctors in them, especially in their views.

Key words: women, medicine, dispensary, hospital, doctor, midwife, childbirth, health

XIX асрнинг охири - XX аср бошларида Туркистонда аёлларга тиббий ёрдам кўрсатиш катта муаммолардан бири ҳисобланган. Туркистонда аёллар учун очилган махсус биринчи тиббий муассаса Тошкент шаҳрида 1883 йилда очилган эди. Шу йили Тошкентдаги Меҳр-мурувват жамияти Туркистонда комиссия тузади ва унга ушбу жамият қошидаги туғруқхона ҳузурида маҳаллий аҳоли учун доялар мактаби ташкил этиш масаласини муҳокама қилади[1].

Туркистон округи ҳарбий-тиббий инспектори 1884 йилда Тошкентдаги маҳаллий хотин-қизлар ва болалар амбулаториясини кенгайтириш масаласини кўтарди. Мазкур муаммони кўриб чиқиш учун Сирдарё вилояти шифокори Э. Околов раислигида, шифокорлар Бредов, Батиршин ва Гундиус, Пославская ҳамда Мандельштам иштирокида комиссия барпо этади[2]. Ушбу комиссия маҳаллий хотин-қизлар ва болалар амбулаторияси қошида туғруқхона ташкил этиш лойиҳасини ишлаб чиқади. 1885 йилда ушбу лойиҳа Туркистон генерал-губернаторига тақдим этилади. Аммо, қўллаб-қувватланган лойиҳа земство маблағи бўлмагани туфайли уни амалга ошириш кейинга қолдирилган. Шундай вазиятда 1886 йилда ҳарбий-тиббий инспектор тиббийёт фанлари доктори И.П.Суворов яна бир бор ушбу шифохонанинг шаҳар маблағи ҳисобидан кенгайтириш ҳақида илтимоснома билан мурожаат қилади. Сирдарё вилояти ҳарбий губернатори генерал-лейтенант Гродеков томонидан янги комиссия тузилади ва унинг таркибига вилоят шифокори Э.Околов, шифокор Бредов, аёл шифокорлар ва шаҳар бошлиғи Путинцев киритилади. Комиссия ушбу шифохонада туғруқхона билан бирга доялар мактаби очиш лойиҳасини ишлаб чиқади ва уларни шаҳар маблағи ҳисобига таъминлашни таклиф этади. Тошкент шаҳар думаси бу таклифни қўллаб-қувватлайди, аммо, уни бажаришни маблағ етишмаслиги туфайли ҳозирча амалга ошириб бўлмайди, деган хулосага келади. 1889 йилда Сирдарё вилояти ҳарбий губернатори олдида Тошкент шаҳар бошлиғи Путинцев яна маҳаллий хотин-қизлар ва болалар амбулаторияси қошида туғруқхона ҳамда унинг қошида доялар мактаби очиш масаласини қўяди. Лекин, бу масала маблағ етишмаслиги туфайли амалга ошириб бўлмагани таъкидланади.

Аммо, ечимини топмаган бу масала 1891 йилда Тошкент шаҳар думаси аъзоси А.П.Панкратьев томонидан яна кўтарилади, у Тошкентнинг "эски" шаҳар қисмида туғруқхона ташкил этиш лойиҳасини шаҳар бошқармасига топширади. Шаҳар думаси 1891 йил 18 декабрда мазкур лойиҳани кўриб чиқиш учун комиссия ташкил этади. А.Панкратьев лойиҳасида Тошкентдаги Меҳр-мурувват жамияти қошидаги туғруқхона ҳузурида 5 нафар русийзабон ўқувчи таълим оладиган доялар мактаби ташкил этиш, амбулаториялар қошида эса 5 ўринли туғруқхона ва маҳаллий аёллар ва болалар ётиб даволанадиган 5 ўринли жой ҳамда 20 нафар ўқувчи таълим оладиган доялар мактаби ташкил этиш таклиф қилинади, бу ишларнинг ҳаммаси учун шаҳар маблағидан 5000 рубль сўрайди. Ушбу лойиҳани қўллаб-қувватлаган шаҳар думаси маҳаллий хотин-қизлар ва болалар амбулаториясида ётиб даволанадиган иккита бўлим, бири туғруқхона ва бошқаси бемор аёллар ва болалар бўлими ташкил этиш тўғрисида қарор қабул қилади. Дума йилига унинг харажатлари учун 5880 рубль ажратишни тасдиқлайди. 1892

йил 27 майда дума лойиҳани тасдиқлагандан сўнг[2]ушбу шифохонани қайта ташкил этиш ҳақидаги илтимоснома Сирдарё вилояти ҳарбий губернаторига тақдим этилади.

1893 йилда Тошкент шаҳар думасида Тошкентнинг "эски" шаҳар қисмида туғруқхона ташкил этиш тўғрисида Тошкент Меҳр-мурувват жамияти қошидаги туғруқхона мудир Д.Палиенко маъруза қилади. Ушбу маъруза 1893 йил 25 августида "Туркестанские ведомости" газетасида чоп этилади[3], кейинроқ у алоҳида рисола шаклида чоп этилиб, шаҳар думаси аъзоларига тарқатилади. Унда доктор Палиенко ўзи мудирлик қилаётган туғруқхонада маҳаллий хотин-қизлар учун мўлжалланган доялар тайёрловчи мактаб ташкил этишни тавсия қилади. Доктор Палиенконинг лойиҳаси кучли баҳс-мунозарага сабаб бўлади. Айниқса, "Туркестанские ведомости" газетаси саҳифаларида аёл шифокорлар Кор-де-Лас[4] ва Мандельштам[5]Д.Палиенко лойиҳасини танқид қилиб, шаҳар думасида тасдиқланган А.Панкратьев лойиҳасини ҳимоя қилганидан сўнг бу баҳслар янада кучайиб кетади.

Шаҳар думаси тасдиқланган лойиҳа мавжуд бўлса-да, Д.Палиенко лойиҳасини муҳокамага қабул қилади, аммо кейинчалик Д.Палиенконинг лойиҳасини муҳокама қилишдан бош тортади ва Меҳр-мурувват жамияти қошидаги туғруқхона ҳузурида маҳаллий хотин-қизлар учун мўлжалланган доялар тайёрловчи мактаб ташкил этиш тавсия қилинади.

Д.Палиенко Меҳр-мурувват жамияти қошидаги туғруқхона дояларни тайёрлаш учун қатор қулайликларга эга эканини алоҳида таъкидлаган, унинг биноси 6 хонадан иборат европача типдаги бино санитария-гигиена қоидаларига тўлиқ жавоб беради, айниқса, туғруқдан кейинги ҳолатга жавоб бериши қайд этилади. Бундан ташқари, у ердаги тартиб-интизом ўқувчиларни ўқитишда қўл келишига ҳам алоҳида эътибор қаратилади. Шунингдек, Д.Палиенкодан ташқари у ерда акушерка, уч нафар шифокор ва уч нафар акушерка-экстерн фаолият юритган. Бир йилда ушбу туғруқхона 200 нафар аёлга тиббий ёрдам кўрсатиши ҳам ҳисобга олинishi ҳам таъкидланган, яъни ўқувчилар учун амалиётни ўташ имкони кенглигига эътибор қаратилган.

Д.Палиенко дояликка ўқишни хоҳиш билдирган хотин-қизлар орасидан фақат 4 нафарини туғруқхонага олиш ва биринчи навбатда доялик қилиб юрган аёлларни ўқишга қабул қилиш таклифини илгари сурган. Уларнинг вазифаси ҳамширалар бажарадиган вазифалардан иборат бўлиши керак, туғруқ жараёнида ва хирургик операцияларда иштирок этиш ҳамда ёрдам бериш орқали улар керакли маҳоратни эгаллаши, кейинчалик тажрибали акушерлар раҳбарлигида мустақил туғдириш натижасида ўқувчиларни акушерлик усуллари эгаллаш имконини бериши таъкидланади. Д.Палиенко томонидан доялик мактабида ўқишни хоҳлаган 17 нафар аёлнинг рўйхати тақдим этилади:[1].

Газиса Гуснутдинова, 35 ёш;
 Задилат Дада - Муҳаматова, 36 ёш;
 Латифа Еникеева, 27 ёш;
 Гулчехра Муҳамадиева, 40 ёш;
 Норбиби Йўлдошева, 32 ёш;
 Фотима Ҳожиева, 35 ёш;
 Туржонбиби Габдуразакова, 40 ёш;
 Малика Юнус, 40 ёш;

Жирлук Ойи, 50 ёш;
Ҳакима Нажедин, 50 ёшга яқин;
Қурбон Умарова, 18 ёш;
Лазокат Матшариф, 45 ёш;
Марям Валиева, 29 ёш;
Шаҳар Бону (Қўқонбойнинг қизи), 35 ёш;
Саҳодат Йўлдош, 24 ёш;
Хўжабиби Мирзамат, 34 ёш;
Болабиби, 40 ёш.

Доялик мактабида ўқишга хоҳиш билдирган маҳаллий аёллар 18 ёшдан 50 ёшгача бўлиб, улар орасида бир нафар доя ва бир нафар отин бор эди. Уларнинг ярмини татар миллатига мансуб аёллар ташкил қилган бўлса, қолган ярми маҳаллий аёллардан иборат эди. Шу вақтнинг ўзида Тошкент шаҳар бошлиғи полковник Путинцев маҳаллий аҳолига мансуб 30 нафар хотин-қизларнинг рўйхатини тақдим этади[2].

Шундай қилиб, Д.Палиенко маҳаллий аҳолига мансуб хотин-қизларни Тошкентнинг "янги" шаҳар қисмида дояликка ўқитишни таклиф қилган ва бунга сабаб қилиб "эски" шаҳар қисмида қулай шароитли амбулатория биноси ва туғруқхона йўқлигини кўрсатади. Д.Палиенко доялар нормал ҳолатда кечувчи туғруқларни таъминласа, туғруқхона оғир ҳолатларда операция зарур бўлганда заруригини таъкидлайди.

Аёл шифокорлар Кор-де-Лас ва Мандельштам[5] туғруқхонани маҳаллий хотин-қизлар ва болалар амбулаториясида, яъни шаҳарнинг "эски" шаҳар қисмида ташкил этишни таклиф қилган. Улар фикрларини маҳаллий хотин-қизлар эркак шифокорлар ишлаган муассасага бормасликлари билан асослаган. Улар маҳаллий хотин-қизларга хизмат кўрсатадиган туғруқхонада фақат аёл шифокорлар ишлаши ва уларнинг ишончини қозониши мумкинлигига алоҳида урғу беради.

Мандельштам Тошкентнинг "янги" шаҳар қисмидаги туғруқхонага маҳаллий аёллар бормаганини у ерда эркак шифокор мудир бўлгани билан боғлайди. Шунинг учун шаҳарнинг "эски" шаҳар қисмида туғруқхона ташкил этилиб, унинг қошида доялар мактаби очиш лозимлиги таъкидланган, чунки ҳеч бир мусулмон эркак ўз хотини ёки қизини "янги" шаҳарга ўқишга, бунинг устига эркак киши мудир бўлган жойга жўнатмайди, деб қайд этади.

Д.Палиенко мусулмон хотин-қизларга эркак шифокорлар томонидан доимий равишда тиббий ёрдам кўрсатилганини таъкидлаб, маърузасида ўн йиллик шифокорлик тажрибасидан келиб чиққан ҳолда бемор аёлни кўришга борганда ҳеч қачон уни кўрмасдан кетмагани, ҳар доим унинг олдига қўйилганини айтади. Доктор Д.Палиенкодан ташқари Гиммер, Батиршин, Йогансон каби эркак шифокорлар маҳаллий аёлларга туғруқ вақтида тиббий ёрдам кўрсатиш учун юзлаб марта чақирилган ва уларга тиббий ёрдам кўрсатган.

Ҳатто, Тошкент шаҳрининг "эски" қисмидаги эркаклар шифохонасига тиббий ёрдам сўраб мурожаат қилган бемор аёллар сони маҳаллий хотин-қизлар ва болалар амбулаториясига мурожаат қилган бемор аёллар сонига нисбатан кўпроқ бўлган. Жумладан, 1883 йилдан 1893 йилгача Тошкент шаҳрининг "эски" қисмидаги маҳаллий хотин-қизлар ва болалар амбулаториясига 78 073 нафар бемор аёл мурожаат қилган. Агар бир йилда 250 иш куни борлиги ҳисобга олинса, бир кунда 31 нафар аёлга тиббий ёрдам кўрсатилгани маълум бўлади. Шу вақтнинг

Ўзида Тошкент шаҳрининг "эски" қисмидаги эркалар амбулаториясига мурожаат қилган маҳаллий аёллар сони 40 нафарни, баъзан 60 нафарни ташкил этган[6].

Д.Палиенко туғруқ нормал ҳолатда кечгандагина дояларни ўргатиш мумкин, шунинг учун ҳам доялар мактабини Меҳр-мурувват жамияти қошидаги туғруқхонада ташкил этган маъқул деб ҳисоблайди. Шифокор Кор-де-Лас маҳаллий миллат аёллари аста-секин нормал туғруқда ҳам шифохоналарга мурожаат қила бошлайди, деган фикрни билдиради. Д.Палиенко бу жараён энг камида 20-25 йилни ташкил қилишини, бунинг учун маҳаллий хотин-қизлардан доялар тайёрлаш лозимлиги таъкидланади[6].

Шундай қилиб, XIX аср охирида маҳаллий хотин-қизлардан доялар тайёрлаш гоёси қоғозда қолиб кетди. Аммо, ўша давр шифокорларининг бундай мактаб ташкил этиш тўғрисидаги фикрлари диққатга сазовор эди. Д.Палиенконинг мусулмон аёлларнинг эркак шифокорларга мурожаат қилиши ҳақидаги фикри кўпроқ ўлка шаҳарлари аҳолисига таалуқли эди ва амбулаториялар ҳам асосан шаҳарларда ташкил этилган эди. Қишлоқларда эса туғруқ жараёнида асосан аёлга унинг яқин қариндош аёллари ёрдам кўрсатган ва ҳатто баъзи қишлоқларда бундай ҳолат XX асрнинг 60-йилларигача амал қилган. Ўлкада узоқ вақт яшаган ва маҳаллий аҳолининг ҳаётини яхши билган В. ва М. Наливкинлар ҳам шу ҳақда қуйидаги фикрларни ёзган эди: "доялар аксарият ҳолларда шаҳарларда фаолият олиб борган"[7].

Фойдаланилган адабиётлар:

1. Палиенко Д. О подготовлении повитух из туземок //Туркестанские ведомости. - 1893. - 29 сентябрь.
2. Мандельштам. По поводу проекта доктора Палиенко //Туркестанские ведомости. - 1893. - 27 ноябрь.
3. Палиенко. Об организации родовспомогательного дела в азиатской части Ташкента // Туркестанские ведомости. - 1893. - 25 август (6 сентябрь).
4. Кор-де-Лас. Заметка по поводу статьи "Об организации повитух из туземок" // Туркестанские ведомости. - 1893. - 13(25) октябрь.
5. Мандельштам - женщина-врач, член Комиссии думы по принятому проекту, работала с 1883 г. в азиатской части города при амбулатории для женщин и детей, сначала помогала одна роженицам, затем с 1887 г. с повитухой Фатимой (50 лет, татарка), а с 1890 г. с повивальной бабкой Блюмфельд.
6. Палиенко. Моим оппонентам//Туркестанские ведомости.- 1893. - 10 (22) ноября.
7. Наливкин В., М. Наливкина. Очерк быта женщины оседлого туземного населения Ферганы. - Казань: Типография Императорского Университета, 1886. - С.170.